

Theorie en praktijk ter discussie

Als je drie jonge kinderen hebt is het bijna nooit stil,
maar af en toe valt er een gat van, zeg, een seconde of dertig.

Ewoud Sanders – *Nooit meer uitslapen* (2001, p. 90)

Alice van der Pas

Theorie en praktijk ter discussie

Handboek Methodische Ouderbegeleiding 7

Theorie en praktijk ter discussie
Handboek Methodische Ouderbegeleiding 7
Alice van der Pas

ISBN 978 90 6665 650 6
NUR 740

© 2007 B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot Uitgeverij SWP (Postbus 257, 1000 AG Amsterdam) te wenden.

Inhoud

Voorwoord en verantwoording	7
I – De praktijk van ouderschap	
1 Ruis in huis – de cijfers	13
2 Beseffen alle ouders wat verantwoordelijk-zijn voor een kind is? Twee antwoorden op een strikvraag	17
3 Het toneelstuk dat ‘Goede Ouder’ heet	29
4 Ouderschap als ze al 21 zijn; een terreinverkenning	41
II – De praktijk van hulpverlening aan ouders	
5 ‘Ouderparticipatie’ – hoezo?	57
6 Goede bedoelingen, fout gedrag	61
7 Ouderbegeleiding en ‘moeilijk doen’	69
8 ‘Vragenlijsten kunnen de oudervaardigheid schaden’; argumenten voor een waarschuwingssticker	81
9 Eerst de kinderen, dan de kast; over bemiddelen bij ouderschapsreorganisatie rond echtscheiding	95
III – Theoretische noties die riskant zijn voor ouders	
10 Veilige wiegen en onveilige aannames	113
11 Paradijsfantasieën achter opvoedingsondersteuning	119
12 Gehechtheidstheorie – onveilig voor ouders (M/V)	127
Over de auteur	135
Overzicht Handboek Methodische Ouderbegeleiding	136

Voorwoord en verantwoording

In de eerste folder voor het Handboek Methodische Ouderbegeleiding stond dit deel als volgt aangekondigd: Deel 7. *Ouderschap en Armoede*. Sociale deprivatie is niet synoniem met dysfunctioneel ouderschap, zoals een correspondentie van ruim 30 jaar met een moeder die in een Amerikaanse grotestadsslum woont illustreert. Passages daaruit worden geplaatst naast het theoretisch model van de delen 2 en 3: hoe zien de ouderlijke basisvaardigheden er uit als nu en dan een kogel door het huis vliegt en als de grillen en het bedillen van instanties dwingen tot bedrog? Hoe reguleer je emoties als stress meer regel is dan uitzondering?

De correspondentie loopt nog steeds, en jarenlang heb ik me verheugd op het schrijven van dat boek: een 'case study' van ouderschap onder extreem moeilijke omstandigheden en een eerbetoon aan die moeder. Om twee redenen heb ik er van afgezien. Het zou een studie van het fenomeen armoede vereisen waarvoor tijd en energie mij nu ontbreken. Bovendien is duidelijk geworden dat noch het omzetten van ouderschapstheorie naar de praktijk van hulpverlening aan ouders, noch aanpassing van die praktijk aan nieuwe noties over ouders soepel gaat. Ik ben dan ook heel wat keren uitgenodigd om die noties in lessen en lezingen nader te verklaren, en om het waarom van aanpassing van praktijkgewoontes toe te lichten. Sommige van die optredens werkte ik uit tot artikelen, maar ze zijn verspreid over diverse tijdschriften en soms moeilijk te vinden; andere lagen als aantekeningen in een map ergens in mijn bureau. Een gerichte keuze daaruit kan nu fungeren als scharnierpunt in het Handboek Methodische Ouderbegeleiding: de vertaalslag tussen enerzijds de eerste zes theoretische delen en anderzijds de drie delen die de praktijk beschrijven, en beiden tegelijkertijd ter discussie stellen.

Een bundel dus met korte en langere oefeningen in het vertalen van theorie naar praktijk, en omgekeerd. Telkens staat één facet van ouderschap of van de hulpverleningspraktijk ter discussie, of een algemeen bekend concept. Ik werk ze uit met behulp van de ouderschapstheorie van Deel 2 en Deel 3, altijd vanuit de methodische principes van Deel 1, en altijd met de blik op de praktijk gericht. Daarmee bedoel ik de praktijk van mijn collega's en die van ouders die met meer of minder extreme ruis in huis hùn werk doen.

De inhoud

Alle bijdragen zijn tekstueel opgeschoond, soms ingekort, en vervolgens gegroepeerd rond drie hoofdthema's: de praktijk van ouderschap, de praktijk van hulpverlening aan ouders, en riskante theoretische noties.

Korte samenvatting van elk hoofdstuk

1. *Ruis in huis – de cijfers*

Geen artikel, maar cijfers over de frequentie van conflicten en 'gesprekjes' van moeders met een jong kind, met kanttekeningen vanuit ouderschapstheorie over enkelvoudige en meervoudige ruis, ouders als bron van ruis, en ruis in huis als oefenveldje voor ouder en kind.

2. *'Beseffen alle ouders wat verantwoordelijk-zijn voor een kind is?'*

Die vraag stelde een Vlaamse organisatie van ouders-in-de-jeugdzorg. Hij handelt over het verschil tussen intenties en gedrag, en over verschillende betekenissen van 'verantwoordelijk-zijn'. Hij gaat ook over de vraag hoeveel ruis wij menen dat ouders aan moeten kunnen, en over onze bereidheid hen te hulp te schieten.

3. *Het toneelstuk dat 'goede ouder' heet*

Dit stuk wordt door alle ouders opgevoerd, zij het vaak ongeweten. Afhankelijk van wie in de buurt is en wat die verwacht, spelen zij de strenge ouder, de lieve ouder, de jofele ouder. Veel rollen zijn denkbaar. Niet allemaal zijn ze even dankbaar. Soms valt de voorstelling in duigen. Dat gebeurt ook wanneer een ouder alleen is met kind of kinderen, en niet de goede ouder speelt die zij of hij denkt te zijn, of uit alle macht probeert te zijn.

4. *Ouderschap als ze al 21 zijn*

Een verkenning van de ruis die kinderen in het leven van ouders blijven te weegbrengen als ze al lang en breed volwassen zijn. Niet alleen 'kinderen' die ondanks hun leeftijd niet zelfstandig kunnen functioneren doen dat – en laten we hun aantal niet onderschatten – ook 'gewone' volwassen kinderen, en ook als ze niet in scheiding liggen, ziek zijn, of problemen hebben met hun kinderen. – Ouders ontgroeien nu eenmaal nooit hun besef van verantwoordelijk-zijn.

5. *‘Ouderparticipatie’ – hoezo?*

Ouders participeren niet in residentiële zorg voor hun kind. De instelling en zijn mensen participeren in zorg voor en opvoeding van het kind – tijdelijk. – Een ideologietje doorgeprikt!

6. *Goede bedoelingen, fout gedrag*

Het verschijnsel kindermishandeling is ernstiger dan algemeen gedacht wanneer we bedenken hoe vaak menig slachtoffer wordt mishandeld, en hoeveel broers en zusjes en toekomstige ouders er weet van hebben. Het is veel minder ernstig dan algemeen gedacht wanneer we bedenken hoe moeilijk opvoeden is, hoe gebrekkig sommige ouders daarvoor zijn toegerust – en hoe slecht sommige hulpverleners zijn toegerust voor luisteren naar ouders in nood.

7. *Ouderbegeleiding en ‘moeilijk doen’*

Waarom zouden groepsleiders die ouders geregeld zien niet ook de ouderbegeleiding doen? Omdat het hun doorgaans ontbreekt aan de juiste soort voorinname ten aanzien van ouders. De ouderbegeleider die zich verzet, krijgt te horen dat hij ‘moeilijk doet’, maar ouderbegeleiders die dit laten gebeuren laten niet slechts hun vak in de steek, maar ook ouders.

8. *‘Vragenlijsten kunnen de oudervaardigheid schaden’; argumenten voor een waarschuwingssticker*

De meest gebruikte vragenlijsten voor gezin en opvoeding zijn gebaseerd op naïeve kennis van gezin en opvoeding. Zodoende leiden ze de aandacht van onderzoeker en hulpverlener wèg van intuïtieve aandacht voor details, wèg van klinische blik en van subtiele clues, en ze doven hun nieuwsgierigheid ten aanzien van de vraag: ‘What makes these people tick?!’

9. *Eerst de kinderen, dan de kast; over bemiddelen bij ouderschapsreorganisatie rond echtscheiding*

Theorie van ouderschap biedt glasheldere richtlijnen ten behoeve van de scheidingsmediator. (En krijgt ook elke ouderbegeleider niet nu en dan te maken met echtscheidingsproblemen?) Hoe dan ook gaat reorganisatie van ouderschapstaken vooraf aan het verdelen van de boedel.

10. *Veilige wiegen en onveilige aannames*

Kindermishandeling verleidt niet alleen jeugdhulpverleners tot onterechte conclusies over ouders. Ook medici hebben lelijke fouten gemaakt rond het fenomeen

meen wiegendood. Recent onderzoek toont echter aan dat de aanname van baby moord bij de tweede of derde wiegendood in hetzelfde gezin in de papier-versnipperaars thuis hoort. Het is te hopen dat nu ook prudenter wordt gedacht en gehandeld bij tekenen van ‘Munchausen by proxy’-gedrag.

11. *Paradijsfantasieën achter opvoedingsondersteuning*

De effecten van opvoedingsondersteuning worden doorgaans gemeten bij het kind: aan háár welbevinden, háár schoolprestaties en háár aangepastheid. Hoe precies steun aan ouders leidt tot positieve ‘child outcome’ is nog niet uitgezocht. De hypothese van Riksen-Walraven, dat meer attent moeders leidt tot meer neurologische rijping bij het kind, lijkt vooralsnog niet houdbaar. Hij nodigt bovendien uit tot wedstrijdgedrag van moeders met als hoofdprijs een aards paradijsje voor hun kind.

Waarom niet aannemen dat opvoedingsondersteuning die direct focust op het welbevinden van de moeder vanzelf ook het kind ten goede komt?

12. *Gehechtheidstheorie – onveilig voor ouders (M/V)*

De gehechtheidstheorie berust niet op zorgvuldige observatie van ouders, maar op theoretische noties die zijn gebaseerd op fantasieën over kindergeluk. Wie gaat daarvoor zorgen? Eerst en vooral moeder. Voor elk kind moet ze volledig beschikbaar zijn, zeker het eerste jaar, om baby voor het leven vol te stoppen met emotioneel krachtvoer.

Dit is slechts ten dele ironisch bedoeld. De gehechtheidstheorie vertoont blinde vlekken die verleiden tot onzinnige, en daardoor riskante, verwachtingen van ouders.

Dank

Ik ben veel dank schuldig aan de Nederlandse en Vlaamse collega’s en ouders die me in de loop der jaren de kans hebben geboden om mijn ideeën te verhelderen, en aan de redactieleden van *Ouderschap & Ouderbegeleiding* die me altijd weer manen om duidelijker te zijn, preciezer, en niet zo kort door de bocht te gaan. En heel speciaal dank ik mijn partner Ann Vail Colt – vaste meedenker, meeleezer, en nimmer falende spellingcorrector.

Den Haag, februari 2007

Alice van der Pas

Deel I

De praktijk van ouderschap

1. Ruis in huis – de cijfers

3 tot 15 ouder-kindconflicten per uur is gewoon in normale gezinnen met normale jonge kinderen (Dix, 1991).

Gewone moeders geven peuters en kleuters elke 3 à 4 minuten een opdracht, of zeggen dat iets niet mag (Wahler & Dumas, 1989).

Jonge kinderen voeren per uur gemiddeld 27 ‘gesprekjes’ met moeder, met gemiddeld 16 beurten. Moeders hebben dus zo’n 200 beurten per uur (Tizard & Hughes, 1986).

Wanneer bij normale kinderen van 27 maanden oud moeder iets verbiedt of iets wil, gebeurt het volgende: het kind gehoorzaamt 43 van de 100 keer vrijwillig; 18 keer komt er dwang aan te pas; 13 van de 100 keer sluit moeder een of ander compromis met het kind; en 15 van de 100 keer maakt ze geen punt van de ongehoorzaamheid (Minton, Kagan & Levine, 1971).

Peuters en kleuters luisteren een kwart van de tijd niet (Wahler & Dumas, 1989).

Jongens van 10-11 jaar doen de helft van de tijd niet wat hun gezegd wordt (Patterson & Forgatch, 1985).

De geciteerde wetenschappers voerden observaties uit in gewone gezinnen, thuis, met gewone ouders en gewone kinderen, om te meten wat een gewone frequentie is voor wrijving tussen ouder en kind. Zij hadden namelijk de indruk dat de opvoedliteratuur te veel het competent uitoefenen van gezag benadrukt: kinderen zouden wel luisteren als ouders eisen en grenzen maar zodanig presenteren dat die niet steeds wéér verzet oproepen bij het kind. De competente ouder voorkomt ruis in huis, luidt de officiële boodschap.

Ruis in huis is gewoon

De bevindingen van de geciteerde studies suggereren dat 3½ tot 15 keer wrijving per uur met jonge kinderen gewoon is, dat tienjarigen, maar ook kleintjes,

de ouderlijke eisen en grenzen geregeld aan hun laars lappen, en dat ook marchanderen gewoon is.

Omdat bovendien niet elke wrijving in een minuut is opgelost, maar soms leidt tot gekrijs en geschreeuw van ouder en/of kind, raakt een uur licht gevuld met alleen maar wrijving.

Dat het ook gewoon blijkt dat ouders niet consequent zijn en vaak géén punt maken van ongehoorzaamheid is waarschijnlijk om precies dat te vermijden: een uur lang wrijving.

Enkelvoudige en meervoudige ruis

De onderzoekers observeerden 1 moeder met 1 kind. De frequentie van ‘wrijving’ loopt waarschijnlijk snel op met meer kinderen in de buurt. Ook tussen de kinderen onderling zal er wrijving zijn, of ze bemoeien zich met wrijving tussen de ouder en een andere kind. Kortom, enkelvoudige ruis vermenigvuldigt zich en wordt complexer.

Met sommige probleemkinderen – denk aan een kind met adhd – loopt de wrijvingsfrequentie snel op. Is de ouder moe, moedeloos of gewoon geïrriteerd, dan wordt ook enkelvoudige ruis continu, heftig, en moeilijk te hanteren.

Over wrijving *tussen* ouders *over* een kind rapporteren deze onderzoekers niet, maar we mogen aannemen dat ook die de gewone ouder-kindwrijving ingewikkelder maakt.

Ouders als bron van ruis

Ruis in huis wordt niet alleen veroorzaakt door kinderen. De observatie van Wahler en Dumas dat moeders elke 3 à 4 minuten een eis of grens stellen aan hun kleuter betekent dat heel wat conflicten en ‘gesprekjes’ door ouders worden geïnitieerd. Inderdaad moeten zij nu eenmaal vaak de ‘bezigheden’ van kinderen verstoren omwille van veiligheid en zorg, of om een eis of grens te stellen. Ze moeten iets afdwingen of opleggen. Uiteraard roept dat weerstand op, en die in de hand houden is het leerpunt voor ouders.

Wrijving als oefenveldje

Vanuit ouderschapstheorie kan worden aangetekend dat juist bij wrijving ouder en kind elkaar en zichzelf leren kennen: eigen grenzen en mogelijkheden, en die van de ander. Een kind grootbrengen behelst continu leren, en wel in interactie met het kind: drie tot vijftien keer per uur wordt de ouder getest; drie tot vijftien keer per uur is er de keuze tussen dwang, compromis, en negeren, drie tot vijftien keer kunnen emoties worden onderdrukt of constructief gebruikt,

en constateert de ouder achteraf dat keuze en timing juist waren, dan wel helemaal ernaast.

Ook het kind leert van wrijving. Hoe krijg ik mijn zin? Wat werkt aveerchts? Wat moet ik nu wel en niet zeggen? Hoe kijken? Welk akkoordje is haalbaar met welke tactiek of onderhandelstechniek? Het is ervaringsleren en het kind wordt er groot van: het leert keuzes maken, situaties inschatten, onderhandelen, doorzetten, en verlies incasseren.

‘Ruis in huis’ is voor ouder en kind een onmisbaar oefenveldje en zeker níet per definitie een teken van incompetent ouderschap.

Literatuur

Dix, Th. (1991). The affective organization of parenting: adaptive and maladaptive processes. *Psychological Bulletin* 110: 3-25.

Minton, Ch.; Kagan, J. & Levine, J.A. (1971). Maternal control and obedience in the two-year-old. *Child Development* 42: 1873-1894.

Patterson, G.R. & Forgatch, S. (1985). Predicting future clinical adjustment from treatment and process variables. *Psychological Assessment* 7: 275-285.

Tizard, B. & Hughes, M. (1986). *Young children learning; talking and thinking at home and at school*. London: Fontana Press.

Wahler, R.G. & Dumas, J.E. (1989). Attentional problems in dysfunctional mother-child interactions: an interbehavioral model. *Psychological Bulletin* 105, 1: 116-130.